

ΛΟΓΟΣ ΤΟΥ ΑΚΑΔΗΜΑΪΚΟΥ

ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΥ ΑΜΑΝΤΟΥ

“Η ΣΗΜΑΣΙΑ ΤΗΣ 25^{ΗΣ} ΜΑΡΤΙΟΥ 1949,,

ΜΕΓΑΛΕΙΟΤΑΤΕ,

Ἡ 25 Μαρτίου, ἡ ἡμέρα τοῦ Χριστιανικοῦ Εὐαγγελισμοῦ εὐηγγελίσθη καὶ τὴν ἀνάστασιν τοῦ νέου ἑλληνικοῦ ἔθνους. Ἡ 25 Μαρτίου θὰ ὑπενθυμίζη ἐπὶ αἰῶνας τὸν μέγαν ἀγῶνα τοῦ 1821 ὑπὲρ τῆς ἐλευθερίας¹, ὁ ὁποῖος δὲν εἶχε μόνον διὰ τοὺς λαοὺς τῆς ἐγγύς Ἀνατολῆς ἀπίστευτον ἐπίδρασιν καὶ σημασίαν, ἀλλὰ καὶ δι’ ὅλην τὴν Εὐρώπην, ἀφοῦ κατεπολέμησεν ἔργῳ, ὄχι λόγῳ τὸ ἀνίερρον πνεῦμα τῆς Ἱερᾶς Συμμαχίας, καὶ ἐδίδαξε τὴν ἀνάγκην τῆς ἀπελευθερώσεως τῶν ἐθνικοτήτων.

Οἱ ἀγῶνες τοῦ 1821 κατέστησαν τὴν νέαν Ἑλλάδα ἀξίαν τοῦ παρελθόντος τῆς, ἀξίαν τῆς ἀρχαίας Ἑλλάδος. Οὐδὲν ἄλλο ἔθνος ἐν Εὐρώπῃ ὑπέστη τόσας θυσίας ὑπὲρ τῆς ἐλευθερίας, ἔχυσε τόσον αἷμα. Ἡ νέα

¹ Τὴν σημασίαν τῆς 25ης Μαρτίου διὰ τὴν Ἑλλάδα καὶ τὴν Εὐρώπην ἀναγνωρίζουν καὶ ξένοι ἱστορικοὶ καὶ πολιτικοί. Ἀναφέρω ἐδῶ ὀλίγας λέξεις ποὺ εἶπεν ἐφέτος (1949) ὁ Κυβερνήτης τῆς Νέας Ὠρκῆς Ντιοῦ εἰς προκήρυξίν του: «τὴν 25 Μαρτίου τοῦ 1921 ὁ Ἑλληνικὸς λαὸς ἐντείνας εἰς τὸ ἔπακρον τὸ προαιῶνιον θάρρος του ἐπανέκτησε τὴν ἐλευθερίαν, ἧς ἔχαιρε κατὰ τὴν ἀρχαιότητα. Κατὰ τὸν αἰῶνα ὅστις ἐπηκολούθησεν, ἡ Ἑλλάς διετήρησε τὴν θέσιν τῆς ὡς ἀνεξαρτήτου καὶ ἀγαπῶντος τὴν ἐλευθερίαν Ἑθνους, τῆς ὁποίας ἐδικαιοῦτο. Ἀπέδειξεν εἰς τὸν κόσμον ὅτι τὸ πνεῦμα τῆς Σαλαμίνας καὶ τῶν Θερμοπυλῶν ἦτο πάντοτε ζωντανόν. Τὸ πνεῦμα τοῦτο ἐγένετο ἀρκούντως αἰσθητὸν εἰς τὰς στρατιάς τοῦ Ἀξονος κατὰ τὸν δεῦτερον παγκόσμιον πόλεμον. Μόνον ἡ συντριπτικὴ ἀριθμητικὴ ὑπεροχὴ κατέβαλε τελικῶς τοὺς γενναίους Ἑλληνας... Ὅτι, ἔχομεν καλύτερον εἰς τὴν διακυβέρνησίν μας καὶ τὴν παιδείαν μας κατὰ μέγα μέρος τὸ ὀφείλομεν εἰς τοὺς ἀρχαίους Ἑλληνας. Οἱ σημερινοὶ ἑλληνικῆς καταγωγῆς Ἀμερικανοὶ μεγάλως συνέβαλον εἰς τὴν πρόοδον τῶν Ἠνωμένων Πολιτειῶν. Ἡ νομιμοφροσύνη, ἡ φιλοπονία καὶ ἡ προσήλωσίς των εἰς τὰ δημοκρατικὰ ἰδεώδη εἶναι μοναδική. Ὅθεν ἐγώ, ὁ Θωμᾶς Ε. Ντιοῦ Κυβερνήτης τῆς Πολιτείας τῆς Νέας Ὠρκῆς, κηρῦσω διὰ τῆς παρουσίας τὴν 25ην Μαρτίου ὡς τὴν ἡμέραν ἑορτασμοῦ τῆς Ἑλληνικῆς Ἀνεξαρτησίας συμφῶνως πρὸς τὸ αἷτημα τὸ περιεχόμενον εἰς τὴν κοινὴν ἀπόφασιν τῆς Γερουσίας καὶ τῆς Συνελεύσεως τῆς Νέας Ὠρκῆς» (Ἀπὸ τὰς ἐφημερίδας τοῦ Μαρτίου τοῦ 1949).

Ἑλλάς ἀπέβη κατὰ τὸν ποιητὴν ἢ γῆ τῆς δόξης, ἀλλὰ καὶ ἡ γῆ τῶν δακρύων¹.

Καὶ δὲν ἐσταμάτησεν ἡ Ἑλλάς εἰς τὸ 1821. Τὸ Ἀρκάδι τῆς Κρήτης, ἡ ναυμαχία τῆς Ἑλλης, τὸ Μπιζάνι, ἡ Πίνδος ἀποτελοῦν συνέχειαν τοῦ 1821. Ἄλλ' ὅλοι οἱ μοναδικοὶ ἐν τῇ ἱστορίᾳ ἀγῶνες τῆς Νέας Ἑλλάδος ὑπὲρ τῆς ἐλευθερίας καὶ ἀνεξαρτησίας δὲν ὀφείλονται εἰς ὠρισμένην μόνον τάξιν, ἀλλ' εἰς τὸν συναγερμὸν τῶν Ἐθνικῶν δυνάμεων, τὸν ὁποῖον ἐπροκάλεσεν ἡ ἔμπνευσις τοῦ παρελθόντος, ἡ ἐπίδρασις αὐτοῦ ἐπὶ τὸ παρόν. Διὰ τὴν ἀπελευθέρωσιν τῆς Νέας Ἑλλάδος εἰργάσθη καὶ ὁ Θεμιστοκλῆς καὶ ὁ Ἡράκλειος τοῦ Βυζαντίου καὶ ὁ Κωνσταντῖνος Παλαιολόγος καὶ ὁ Δασκαλογιάννης τῆς Κρήτης καὶ ὁ Ρήγας Φεραῖος καὶ ὁ Ἀδαμάντιος Κοραῆς καὶ ἀμέτρητοι ἄλλοι διδάσκαλοι, ἥρωες καὶ μάρτυρες τοῦ Ἑλληνικοῦ πανθέου. Ὅταν οἱ Ψαριανοί, Ὑδραῖοι, Σπετσιῶται ἔδιδαν εἰς τὰ πλοῖα τῶν ἀρχαῖα ὀνόματα, ὅταν ὠνόμαζαν ἓνα πλοῖον Θεμιστοκλή ἐνεπνέοντο ἀπὸ τὴν ἀρχαίαν Ἑλλάδα.

Ἡ Ἑλληνικὴ ἱστορία, τὸ παρελθὸν ὀλόκληρον ἐνέπνευσε τοὺς ἀγῶνας ἀπὸ τοῦ 1821 μέχρι σήμερον καὶ δι' αὐτὸ οὗτοι ὑπῆρξαν τόσον λαμπροί, ἐνῶ οἱ Βούλγαροι οἱ θεωρούμενοι ὡς πολεμικὸς λαὸς δὲν ἔχουσιν αἴμα διὰ τὴν ἀπελευθέρωσιν τῶν. Ἡ Βουλγαρικὴ ἱστορία ἀπὸ τοῦ Κρούμου μέχρι τοῦ Δημητρώφ ἐμπνέει μόνον καὶ ὀδηγεῖ εἰς καταστροφάς, ὅχι εἰς εὐγενεῖς ἀγῶνας ὑπὲρ τῆς ἐλευθερίας.

Ἄλλὰ τὴν ἔμπνευσιν καὶ τὴν συνέχειαν τῆς ἑλληνικῆς ἱστορίας δὲν τὴν βλέπομεν μόνον εἰς τοὺς μοναδικούς ἀγῶνας τῆς Νέας Ἑλλάδος ὑπὲρ τῆς ἐλευθερίας, ἀλλ' εἰς ὅλον τὸν δρόμον τοῦ πολιτισμοῦ. Καὶ αὐτὴ ἀκριβῶς ἢ ὁμοίως τῆς ἀρχαίας καὶ νέας Ἑλλάδος εἰς ἔργα πολιτισμοῦ δεικνύει τὴν συνέχειαν τῆς φυλῆς, δεικνύει ὅτι οἱ νέοι Ἕλληνες διετήρησαν τὰ κύρια χαρακτηριστικὰ τοῦ ἀρχαίου Ἑλληνισμοῦ. Εἶναι δι' αὐτὸ λυπηρὸν ὅτι Ἕλληνες ἱστορικοί, ἐξ ἐκείνων πού δέχονται ξένας ἐντολάς, ἐπαναφέρουν τελευταῖον τὴν θεωρίαν τοῦ Fallmerayer διὰ νὰ ἰσχυρισθοῦν ὅτι οἱ γνήσιοι Ἕλληνες ἐξηφανίσθησαν. Ἐνας ἀπ' αὐτοὺς ἔγραφε: «χωρὶς νὰ ἔχουμε καμμιά ἄμεση σχέσι μὲ τοὺς ἀρχαίους Ἕλληνας, οἰκειοποιήθηκε (ἢ ἀστικὴ τάξι) τὸν ἀρχαῖο ἑλληνικὸν πολιτισμὸν γιὰ νὰ στηρίξῃ μὲ ἐθνολογικὰ καὶ ἱστορικὰ ἐπιχειρήματα τὰς ἐξαπλωτι-

¹ Ἄ Ραγκαβῆς: Ἑλλάς γῆ τῶν ὀνείρων μου,
γῆ δόξης, γῆ δακρύων.

κάς της βλέψεις ἐπάνω στη Βαλκανική και την ανατολική λεκάνη της Μεσογείου»¹. Ὁ ἴδιος ἱστορικός ἔγραψε περὶ τῶν Ἑλλήνων τοῦ Βυζαν-

¹ *Γιάννη Κορδάτου*: Ρήγας Φεραῖος καὶ ἡ Βαλκανική ὁμοσπονδία 1945 σ. 15. Εἰς τὴν «Κομμουνιστική Ἐπιθεώρηση» τῆς 1 Μαΐου 1946 ὁ κομμουνιστὴς Ζέβγος ἔγραψεν ὅτι «ὁ Γερμανὸς καθηγητὴς Φαλμεράουερ πρὶν ἓνα αἰῶνα ὕστερα ἀπὸ ἐπιτόπιες μελέτες ἀπόδειχνε ὅτι οἱ Σλαβικὲς ἐπιδρομὲς καὶ ἐποικήσεις ἐξόντωσαν τοὺς παλιοὺς ἑλληνικοὺς πληθυσμοὺς καὶ τοὺς ἐξαφάνισαν ὀλότέλα!» (βλ. ὅσα ἀπὴντησα σχετικῶς εἰς τὴν Νέαν Ἐστίαν τῆς 1 Ἀπριλίου 1947 τ. 41 σ. 440). Ὁ Ζέβγος ἔνθ' ἄνωτ. ἔγραψεν ἀκόμη ὅτι «τὴ λέξι παλληκάρια ποὺ ἔχει ἀνυψωθεῖ σ' ἓνα εἶδος ἐθνικὴ λέξι μᾶς τὴν ἄφησαν οἱ μακρυνοὶ Σλάβοι ἔποικοι...!» Φανερώνει καὶ αὐτὸ ὅτι οἱ Ἕλληνες ποὺ θέλουν σήμερον νὰ ὑποστηρίξουν τὴν θεωρίαν τοῦ Fallmerayer δὲν γνωρίζουν καθόλου τὸ ζήτημα. Ἄς μοὶ ἐπιτραπῆ νὰ ἀναδημοσιεύσω ἐνταῦθα ὅσα ἔγραψα περὶ τῆς λ. παλληκάρια εἰς τὴν Νέαν Ἐστίαν τ. 40 (1946) σ. 751: «Δὲν εἶναι ἀλήθεια ὅτι ἡ λ. παλληκάρια εἶναι σλαβικὴ. Ὁ τύπος τῆς φωνάζει πὼς εἶναι ἑλληνικὴ, εἶναι ὑποκοριστικὴ τῆς ἀρχαίας λ. πάλληξ (ὅπως ἔδειξε πρὸ πολλοῦ ὁ Γ. Χατζηδάκης), ἡ ὁποία μὲ στρατιωτικὴ σημασία ἀπαντᾷ καὶ εἰς τὸ λεγόμενον Στρατηγικὸ τοῦ Μαυρικίου (σ. 121): «συμβαίνει δὲ καὶ πάλληκας χρῆσιμους εἶναι τοῖς στρατιώταις». Πάλληκες εἶναι οἱ βοηθητικοὶ τοῦ στρατοῦ ἔς τις μεταφορὲς ἢ καὶ ἔς τὴν ἐπιμελητεία. Οἱ πάλληκες λέγονται κάποτε καὶ ἀπλῶς παῖδες, ἀλλὰ καὶ παλληκάρια ὅπως εἰς τὸ Χρονικὸν Πασχάλιο (σ. 717): «ἐξῆλθον στρατιῶται μετὰ παλληκαρίων καὶ πολιτῶν». Εἰς τὰ Τακτικά τοῦ Λέοντος (Διάτ. 10, 4) λέγεται: «τῶν λεγομένων παλληκαρίων ἡγουν τῶν δουλευόντων τοῖς τε ἄρχουσι καὶ τοῖς στρατιώταις». Εἰς τὴν Ἐκλογὴν Λέοντος καὶ Κωνσταντίνου (ἔκδ. Μομφεράτου τίτλ. Α' δ') ὑπάρχει ἡ ἐξῆς περικοπὴ: «εἰ δὲ εἰσὶ παῖδες μὴ ἔχοντες γονεῖς, εἴτε παλληκάριον, εἴτε κοράσιον», ὅπου τὸ παλληκάριον (=νέος, ἀρσενικὸ παιδί) καὶ τὸ κοράσιον ἐπεξηγοῦν τὸ παῖδες.

Ἡ λ. χρησιμοποιοῦντο πολὺ γρήγορα καὶ περὶ τῶν στρατιωτῶν τοῦ οὐρανοῦ, τῶν ἀγγέλων! Στὶς Διηγήσεις Ἀναστασίου τοῦ Σιναΐτου (Oriens Christianus τ. 3. (1903) σ. 72 - 73) ὑπάρχει ἡ ἐξῆς περικοπὴ: «ἐπετάσθησαν τὰ παλληκάρια καὶ τὰς πτέρυγας αὐτῶν ἐποίησαν στέγην καὶ ἐσκέπασαν». Καὶ παρακάτω: «αἱ ἀγγελικαὶ δυνάμεις, ἃς αὐτὸς παλληκάρια ὠνόμαζε». Παλληκάρια λοιπὸν ἦσαν στὴν ἀρχὴ οἱ βοηθητικοὶ τοῦ στρατοῦ, οἱ ὁποῖοι ὡς νέοι ἠμποροῦσαν στὴν πρώτη ἀνάγκη καὶ νὰ πολεμήσουν καλὰ γιὰ νὰ πάρουν καλύτερη θέσι. Ἔτσι ἡ λ. σιγὰ σιγὰ ἐπῆρε τὴν νεώτερη σημασία γενναίου νέου καὶ αὐτὴ τὴ σημασία ἔχει καὶ στὴ βουλγαρικὴ ἢ λ. palicar, ὅπως μοῦ λέγει ὁ κ. Δ. Γεωργακάς. Ὁ ἴδιος παρατηρεῖ ὅτι στὴν τουρκικὴ ἢ λ. palikarya=νέος Ἕλληνας, κατὰ τὸ λεξικὸ τοῦ Μουχτάρ (1930).

Ἡ λ. παλληκάριον ἀπαντᾷ καὶ στοὺς παπύρους καὶ εὐρίσκεται ἐπομένως στὰ ἑλληνικά κείμενα πρὶν ἀπὸ τὸν ἕκτο αἰῶνα. Πῶς ἠμπορεῖ λοιπὸν νὰ εἶναι σλαβικὴ; Ἀντιθέτως οἱ Σλάβοι καὶ ἄλλοι λαοὶ τὴν ἐπῆραν ἀπὸ τὴν ἑλληνικὴ γλῶσσα. Ἐκτὸς ἀπὸ τὴν ἀρχαιότητα τῶν κειμένων τὴν ἑλληνικότητα τῆς λ. μαρτυρεῖ καὶ τὸ διπλὸ λάβδα, καθὼς παρατηρεῖ πάλι ὁ κ. Δ. Γεωργακάς. Ὅπου δηλ. προφέρονται ἀκόμη τὰ δύο λλ, ὅπως στὰ Δωδεκάνησα, στὴν Κύπρο καὶ ἄλλοι, ἢ λ. παλληκάρια προφέρεται πράγματι μὲ δύο λ, καὶ πιστοποιεῖται ἔτσι καὶ φωνητικὰ ἢ καταγωγὴ ἀπὸ τὸν ἀρχαῖο πάλληκα. Δὲν εἶναι λοιπὸν σλαβικὴ ἢ λ. παλληκάρια».

τίου «οἱ Ῥωμαῖοι ὅπως λέγονταν τῆς Βυζαντινῆς αὐτοκρατορίας καμμιά σχέση ἐθνογραφική — φυλετική δὲν εἶχαν μὲ τοὺς ἀρχαίους "Ἕλληνας... Πρόκειται γιὰ μιὰ νέα ἐθνότητα ποὺ βγήκε ἀπὸ τὸ ἀνακάτωμα Σλάβων Ἀσιατῶν, Λατίνων, Φράγγων καὶ Ἑλλήνων»¹. Ἡ παρατήρησις εἶναι τελείως ἐσφαλμένη. Ἡ μεγάλη πλειοψηφία τοῦ Βυζαντινοῦ Κράτους ἀπετελεῖτο ἀπὸ "Ἕλληνας καὶ δι' αὐτὸ ἐπῆρε τοῦτο τὸν ἐλληνικὸν πνευματικὸν καὶ οἰκονομικὸν χαρακτήρα καὶ δι' αὐτὸ ἠμπόρεσε νὰ ζήσῃ χίλια χρόνια καὶ νὰ προσφέρῃ τόσας ὑπηρεσίας εἰς τὸν κόσμον.

Ἐκ τῶν ἀνωτέρω περικοπᾶς φαίνεται ὅτι οἱ βόρειοι γείτονές μας δὲν ἀρκοῦνται εἰς τὴν καταστροφὴν ποὺ ἔφεραν εἰς τὴν Ἑλλάδα, ἀλλὰ θέλουν αὐτοὶ νὰ ἐμπνεύσουν πῶς θὰ γραφῆ ἡ Ἱστορία τῆς à la Fallmerayer.

Ὅπως εἶπαμεν, πλὴν τῶν ἀγώνων ὑπὲρ τῆς ἐλευθερίας χαρακτηριστικὸν γνώρισμα τοῦ Ἑλληνισμοῦ ἀπὸ τῶν ἀρχαίων χρόνων μέχρι σήμερον εἶναι αἱ ὑπηρεσίαι εἰς τὸν πολιτισμόν. Ποῖαι εἶναι αἱ ὑπηρεσίαι τοῦ ἀρχαίου Ἑλληνισμοῦ δὲν εἶναι ἀνάγκη νὰ ἀναπτύξω ἐδῶ, τὰς γνωρίζει ὅλη ἡ ἀνθρωπότης. Δυνάμεθα νὰ ἰσχυρισθῶμεν ἀφόβως ὅτι μόνον τὰ ἔθνη ποὺ ἦλθαν ἢ θὰ ἔλθουν εἰς ἐπικοινωνίαν μὲ τὴν ἀρχαίαν Ἑλλάδα ἐξεπολιτίσθησαν καὶ θὰ ἐκπολιτισθοῦν². Δυνάμεθα νὰ ἰσχυρισθῶμεν ἀφόβως ὅτι καμμιά πρόοδος εἰς τὸν κόσμον δὲν εἶναι μόνιμος, ἀσφαλής, ἐὰν ἀγνοηθῆ τὸ ἀρχαῖον ἐλληνικὸν πνεῦμα. Μὲ τὴν βίαν καὶ τὴν ὠμότητα τοῦ μογγολικοῦ πνεύματος, μὲ τὸν μακιαβελισμόν τοῦ ρωμαϊ-

¹ *Γιάννη Κορδάτου*: Τὰ τελευταῖα χρόνια τῆς Βυζαντινῆς αὐτοκρατορίας 1932 σ. 22. Καθὼς βλέπετε, ὁ Κορδάτος τοποθετεῖ μεταξὺ τῶν πληθυσμῶν τοῦ Βυζαντίου πρῶτα τοὺς Σλάβους καὶ τελευταίους τοὺς "Ἕλληνας! Ὑστερα ἀπὸ τοὺς Σλάβους τοποθετεῖ τοὺς Ἀσιάτας, παντὸς εἴδους Ἀσιάτας, Τούρκους κλπ. διότι δὲν τοὺς ὀρίζει σαφέστερον. Ὑστερα ἀπὸ αὐτὴν τὴν κατάταξιν δὲν μένει παρὰ νὰ ὑποστηριχθῆ ἡ γνώμη ὅτι οἱ "Ἕλληνες ἔχουν ὀλιγώτερα δικαιώματα εἰς τὰς ἐλληνικὰς χώρας ἀπὸ τοὺς Σλάβους καὶ τοὺς Τούρκους. Οἱ Γερμανοὶ ἐσχεδιάζαν πῶς θὰ παρήκμαζαν οἱ "Ἕλληνες διὰ νὰ ὑπηρετήσουν καλύτερα ὡς δοῦλοι τοὺς κατακτητὰς των. Ὅτι οἱ Βούλγαροι καὶ οἱ Σλάβοι σκέπτονται πῶς θὰ ἐξοντωθῆ ὁ Ἑλληνισμὸς δὲν εἶναι περίεργον. Ὅτι ὅμως τὰ σχέδια τὰ Βουλγαρικὰ τὰ ὑποστηρίζουν καὶ "Ἕλληνες ἱστορικοὶ εἶναι περιεργότερον καὶ πολὺ λυπηρόν.

² Αὐτὸ ἰσχύει καὶ διὰ τὸν Βυζαντινὸν Ἑλληνισμόν. Οἱ λαοὶ ποὺ ἦλθαν εἰς ἐπαφὴν μὲ τὸ Βυζάντιον, ὅπως οἱ Ἀρμένιοι, οἱ Σέρβοι ἐπηρεάσθησαν καὶ ἐκαλλιέργησαν καὶ οἱ ἴδιοι πολιτισμόν. Οἱ λαοὶ ποὺ διετήρησαν διηνεκῆ ἔχθραν πρὸς τὸ Βυζάντιον δὲν κατάρθωσαν νὰ ἀναπτύξουν οὔτε φιλολογίαν, οὔτε νομοθεσίαν, οὔτε τέχνην, ὅπως οἱ Βούλγαροι.

κοῦ πνεύματος κατακτᾶται ἴσως καὶ ἀναστατώνεται ὁ κόσμος, ἀλλὰ δὲν εὐεργετεῖται. Μόνον τὸ φιλόανθρωπον ἑλληνικὸν πνεῦμα δὲν καταστρέφει, δὲν ἐμποδίζει καμμίαν πρόοδον, συζητεῖ μετὰ λόγου καὶ ἀποδέχεται τὸ καλόν, ὅπου τὸ εὐρίσκει καὶ ἀπορρίπτει ὅ,τι θεωρεῖ κακόν. Τὸ Ἑλληνικὸν πνεῦμα δὲν πιθηκίζει, ὑποβάλλει τὰ πάντα εἰς αὐστηρὸν ἔλεγχον, τὰ ἐμφανίζει ὑπὸ νέαν πρωτότυπον μορφήν, Ἡ πρόοδος εἰς τὴν ἱστορίαν ἐδημιουργήθη ὑπὸ τὴν ἐπίδρασιν τοῦ ἑλληνικοῦ πνεύματος, ἢ ἐξαφάνισις του θὰ ἐσήμαινε καταστροφὴν. Εἰς τὸ φιλελεύθερον ἑλληνικὸν πνεῦμα ὀφείλεται ἡ ἀνάπτυξις τοῦ Χριστιανισμοῦ. Ἐνῶ ἡ Ρώμη, ἡ κυρίαρχος τῆς Οἰκουμένης τότε μὲ τὴν πάτριον ὑπερσυντηρητικότητά της δὲν κατῴρθωνε νὰ ἴδῃ τὴν ἀξίαν τοῦ Χριστιανισμοῦ, οἱ ὑποτελεῖς της Ἑλληνας ἔσπευσαν νὰ μαρτυρήσουν ὑπὲρ τοῦ Χριστοῦ (ἐκ τῶν πρώτων ὁ Σμύρνης Ἐπίσκοπος Πολύκαρπος 65-156 μ.Χ.), νὰ ἀπολογηθοῦν, νὰ ἐρμηνεύσουν καὶ ἐφαρμόσουν ἔργῳ τὴν φιλοανθρωπίαν του, νὰ διατυπώσουν τὰ δόγματά του, νὰ γράψουν τὴν ποίησίν του, νὰ ἀναπτύξουν πᾶν ὅ,τι εἶναι Χριστιανικόν. Ὁ Χριστιανισμὸς εἶναι κυρίως εἰπεῖν ἔργον ἑλληνικόν, ἐνῶ ἔπρεπε νὰ εἶναι ἔργον Ρωμαϊκόν. Μὲ τὸ ἴδιον ἑλληνικὸν πνεῦμα ἐδημιουργήθη νέος ρυθμὸς τέχνης (ὁ ρυθμὸς τῆς Ἀγίας Σοφίας), ἐτροποποιήθη τὸ ρωμαϊκὸν δίκαιον καὶ προσηρμόσθη πρὸς τὰς Χριστιανικὰς ἀνάγκας. Ἀλλ' ἐνῶ δημιουργεῖ νέα θαύματα διὰ τῶν αἰώνων ὁ Ἑλληνισμὸς (ἢ Ρώμη ἐν τῷ μεταξύ ἀπέθανε), συνεχίζει καὶ τὴν παλαιάν πνευματικὴν του ἐργασίαν ἐπὶ χιλιετηρίδας. Ἀπὸ τοῦ Σιμωνίδου μέχρι τοῦ Σολωμοῦ καὶ τοῦ Φιλίππου Ἰωάννου ἡ ἐπιγραμματικὴ ποίησις ἔχει νὰ ἐπιδείξῃ ἄπειρα κλασσικὰ ἐπιγράμματα. Κλασσικὸν εἶναι τὸ ἐπίγραμμα τοῦ Φιλίππου Ἰωάννου εἰς τὸν Ρήγαν Φεραῖον :

Σπέρματ' ἐλευθερίας ὁ Φεραῖος σπεῖρεν ἀοιδός·
καὶ ὁ μὲν ὤλετο, φεῦ, σπέρμα δ' ἔβλαστε μέγα.

Γνωστὸν εἶναι τὸ κλασσικὸν ἐπίγραμμα τοῦ Σολωμοῦ εἰς τὰ Ψαρά, ἄγνωστα ὅμως δυστυχῶς εἰς τὸν πολὺν κόσμον ἄπειρα ἄλλα κλασσικὰ ἐπιγράμματα.

Ὅπως ἡ ποίησις, οὕτω καὶ ἡ ἱστοριογραφία ἐπὶ χιλιετηρίδας ἀπὸ τοῦ Θουκυδίδου μέχρι τοῦ Κωνσταντίνου Παπαρρηγοπούλου ἔδωκεν ἱστορικοὺς ἀνωτέρας ἠθικῆς ἀξίας. Ὁ Θουκυδίδης δὲν ἐγνώριζε τὴν λέξιν προπαγάνδαν, ἠγωνία καὶ ἠγωνίζετο νὰ εὔρῃ μόνον τὴν ἀλήθειαν καὶ ἐδίδαξε τοὺς Ἑλληνας διαδόχους του τὴν φιλαλήθειαν.

Ὁ Χριστιανισμὸς ἐνίσχυσε τὸν Ἑλληνισμὸν καὶ κατέστησε δυνατὴν τὴν ἐπὶ χίλια ἔτη ζωὴν τοῦ Ἑλληνικοῦ Βυζαντίου. Κατ' αὐτὸν τὸν τρόπον ἡμείφθη ὁ Ἑλληνισμὸς διὰ τὰς πρὸς τὸν Χριστιανισμὸν ὑπηρεσίας του καὶ ἔλαβε νέαν δύναμιν νὰ συνεχίσῃ τὰς εὐεργεσίας του πρὸς τὴν ἀνθρωπότητα. Δὲν ἔσωσε μόνον τὴν Εὐρώπην ἀπὸ τοὺς Ἀσιάτας ἐπιδρομεῖς, ἀλλὰ καὶ προσέφερε νέας ἠθικὰς ἀξίας, νέας ἠθικὰς προσωπικότητας εἰς τὸν κόσμον. Τὸ ἑλληνικὸν πνεῦμα ἔγινε ἑλληνοχριστιανικόν. Ἡ ρωμαϊκὴ νομοθεσία γίνεται ἑλληνορωμαϊκὴ, προσαρμόζεται πρὸς τὰς ἀπαιτήσεις τοῦ ἑλληνοχριστιανικοῦ πολιτισμοῦ. Πρώτην φορὰν εἰς τὸν κόσμον καλλιεργεῖται ἡ φιλανθρωπία τόσον ἀποτελεσματικῶς. Μεγάλαι μορφαί, ὅπως ὁ Μέγας Βασίλειος, ὁ Ἰωάννης Χρυσόστομος ἐπηρεάσαν μὲ τὸ κήρυγμα καὶ τὰ ἔργα τῆς φιλανθρωπίας, ὄχι μόνον τὴν ζωὴν τοῦ Βυζαντίου ἀλλ' ὅλην τὴν Εὐρωπαϊκὴν ἱστορίαν. Τὸ ἑλληνικὸν πνεῦμα ἐπηρεάζει τὸν Βυζαντινὸν Ἑλληνισμὸν καὶ δημιουργεῖ σοφοὺς ὅπως τὸν Φώτιον, τὸν Εὐστάθιον Θεσσαλονίκης, τὸν Πλήθωνα, οἱ ὅποιοι θὰ ἠδύνατο νὰ εἶναι ἀντιπρόσωποι καὶ τῆς ἀρχαίας Ἑλλάδος.

Μεγάλαι λοιπὸν εἶναι αἱ ὑπηρεσίαι καὶ τοῦ Βυζαντινοῦ Ἑλληνισμοῦ πρὸς τὴν ἀνθρωπότητα. Ἀλλὰ τὸ αὐτὸ πνεῦμα ἐνεργεῖ εὐεργετικῶς καὶ εἰς τοὺς χρόνους τῆς Τουρκοκρατίας. Καὶ δοῦλος ὁ Ἑλληνισμὸς ἐπετέλεσε μέγα σχολικὸν ἔργον, μὲ τὸ ὅποιον εὐηργέτησε καὶ ξένους, καὶ Τούρκους καὶ Βουλγάρους καὶ Ρουμάνους καὶ Ἀλβανούς. Ὅνομαστοὶ διδάσκαλοι, μεγάλοι χορηγοὶ ἵδρυσαν σχολεῖα ἀμέτρητα χωρὶς τὴν βοήθειαν τοῦ Κράτους, διότι τὸ Κράτος ἦτο ἐχθρικόν. Ἡ ἀναγέννησις τῆς Ἀνατολῆς εἰς τοὺς νεωτέρους χρόνους ἐπῆλθε διὰ τῶν ἑλληνικῶν σχολείων καὶ εἶναι ἐπομένως κατόρθωμα τοῦ Ἑλληνισμοῦ.

Μεγάλῃ εἶναι ἡ ἐπίδρασις τοῦ Ἑλληνισμοῦ ἰδιαιτέρως εἰς τὴν Ρουμανίαν. Οἱ Φαναριῶται παρὰ τὰς ἐναντίον των κατηγορίας ἐκυβέρνησαν ἐπὶ ἓνα αἰῶνα τὴν Ρουμανίαν καλύτερον τῶν ἰθαγενῶν¹, ἔδωκαν νομοθεσίαν εἰς τὴν χώραν ἀξιοπρόσεκτον. Ἑλληνες ἰατροί, διδάσκαλοι κληρικοί, ἔμποροι, συνετέλεσαν εἰς ἀνάπτυξιν τῆς πνευματικῆς καὶ οἰκο-

¹ Ὁ *A. Bally* γράφει εἰς τὴν *Revue du Sud - Est Européen* τ. 16 (1938) σ. 365: «L'administration des princes Grecs ne me paraît pas mériter tout le mal que l'on en a dit. D'un génie supérieur aux voevodes moldaves, avec plus de connaissances, plus de lumières, plus de tact, dans les affaires ils ont peu à peu extirpé jusqu'au germe les guerres civiles auxquelles la Moldavie était si souvent au proie avant eux... Les lois, les établissements que l'on connaît à la province sont leur ouvrage».

νομικής ζωής του τόπου. Ὁσὴν ἐκμετάλλουσιν τῆς χώρας καὶ ἂν ἔκαμαν ὠρισμένοι κύκλοι, ἐν τῷ συνόλω ὁ Ἑλληνισμὸς προσέφερον ἀνυπολόγιστον ἐκπολιτιστικὴν ἐργασίαν εἰς τὴν Ρουμανίαν.

Μεγάλην ὑπηρεσίαν προσέφεραν εἰς Ἀλβανούς, Βλάχους, Βουλγάρους τὰ σχολεῖα τῆς Μοσχοπόλεως. Ἐκεῖ ἐγράφησαν καὶ τὰ πρῶτα λεξικά βαλκανικῶν γλωσσῶν. Εἰς τὴν Βουλγαρίαν οἱ πρῶτοι πνευματικοὶ ἀρχηγοὶ εἶχαν σπουδάσει ὅλοι σχεδὸν εἰς Ἑλληνικὰ σχολεῖα, ἦσαν μαθηταὶ Ἑλλήνων διδασκάλων. Οἱ Βούλγαροι κατηγοροῦν τὸ Οἰκουμενικὸν Πατριαρχεῖον ὅτι διώριζεν εἰς τὴν Βουλγαρίαν Ἑλληνας Μητροπολίτας ἀντὶ Βουλγάρων. Ἡ κατηγορία δὲν στηρίζεται ἐπὶ τῆς ἀληθείας. Τὸ Πατριαρχεῖον δὲν ἔκαμνε τότε διάκρισιν ἐθνοτήτων (ἂν ἔκαμνε, θὰ ἦτο ἄλλη ἢ κατάστασις σήμερον εἰς τὴν Βαλκανικὴν), μὲ τὰ προνόμια ποῦ κατῴρθωσε νὰ διαμορφώσῃ, ἐπροστάτευε ὅλους τοὺς Χριστιανούς¹. Οἱ διώριζε καὶ Βουλγάρους, ὅταν εἶχε, φαίνεται καὶ ἐκ τούτου ὅτι μετὰ τὴν ἀπελευθέρωσιν τῆς Βουλγαρίας ὑπὸ τῶν Ρώσων εὐρέθησαν τόσοι

¹ Ἀνακριβῆ καὶ ἀναπόδεικτα εἶναι ὅσα ἐπαναλαμβάνει ὁ Γιάννης Κορδάτος εἰς τὸ βιβλίον του «Ρήγας Φεραῖος καὶ ἡ Βαλκανικὴ Ὁμοσπονδία» 1945 σ. 20: «μέσα στὴν Τουρκοκρατούμενη Βουλγαρία τὸ Πατριαρχεῖο καὶ οἱ Φαναριῶτες ἐφάρμοζαν ἀφάνταστα καταπιεστικὰ μέσα καὶ ἴσα μ' ἓνα σημεῖο εἶχαν καταφέρει νὰ ἐπιβάλουν τὴν ἑλληνικὴν γλῶσσαν καὶ νὰ ἐξαφανίσουν τὰς γραπτὰς παραδόσεις καὶ τὴν ἱστορίαν τῆς παλαιᾶς Βουλγαρίας. Τὸ ἴδιο ἔγινε καὶ γιὰ τοὺς Βλάχους». Εἶναι πολὺ λυπηρὸν ὅτι οἱ Ἑλληνες ἀριστεροὶ, ἱστορικοὶ μάλιστα, πιστεύουν τόσον εὐκόλως τὴν Βουλγαρικὴν προπαγάνδαν, Αἱ παραδόσεις τῆς Ἑλληνικῆς ἐκκλησίας ἀπὸ τῶν Βυζαντινῶν Χρόνων ἦσαν φιλόφρονες, ἀνθρωπιστικαί, ὄχι ἐθνικιστικαὶ καὶ τοιαῦτα παρέμειναν καὶ ἐπὶ Τουρκοκρατίας. Ἀναφέρω σήμερον παράδειγμα συγκεκριμένον, τὸ ὁποῖον δεικνύει μὲ πόσῃ αὐτοθυσίᾳ ὑπηρετοῦν οἱ Ἑλληνες ἀρχιερεῖς οἱ στελλόμενοι μακρὰν τοῦ Πατριαρχείου. Εἰς περιφθονοῦ ἔγγραφον δημοσιευθὲν τελευταῖον ὑπὸ τοῦ σοφοῦ Laurent εἰς τὸ περιοδικὸν *Revue du Sud-Est Européen* (τ. 23 (1946) σ. 232) λέγεται: «Οἱ ἐκλεγόμενοι παρὰ τῆς ἀγίας τοῦ Θεοῦ Καθολικῆς Ἐκκλησίας εἰς ἀρχιερέας αὐτοῦ, οἱ τε ἄλλοι καὶ οἱ εἰς χριστιανικὸν λαὸν ὑπὸ ἔθνος ἀσεβὲς τελοῦντα πεμπόμενοι, ἐκεῖνο πάντες ἐν νῷ στρέφειν ὀφείλουσιν ὅτι δηλαδὴ ἀποστολικὸν ἀνειλήφασιν ἀγῶνα καὶ δρόμον ἐτάχθησαν τρέχειν τῶν τοῦ Χριστοῦ σεπτῶν μαθητῶν καὶ ἀποστόλων, πρὸς οὓς καὶ ἄλλα πλεῖστα κινδύνων γέμοντα εἴρηται καὶ τὸ «ἰδοὺ ἐγὼ ἀποστέλλω ὑμᾶς ὡς πρόβατα ἐν μέσῳ λύκων».

Τὰ ἀνωτέρω «στέργει καὶ βεβαιῶν ὑπογράφει» ὁ ἀποσταλεὶς εἰς τὴν μακρὴν ἐπισκοπὴν Βιτζίνης «ταπεινὸς μητροπολίτης Μακάριος» καὶ ὑπόσχεται νὰ ὑπηρέτησεν ἐκεῖ καὶ νὰ μὴ ζητήσῃ ἄλλην θέσιν.

Αὐτὸ εἶναι τὸ πνεῦμα τῆς ἑλληνικῆς ἐκκλησίας καὶ δι' αὐτὸ ἀμέτρητοι εἶναι οἱ μάρτυρες αὐτῆς. Ὅτι λέγει ἡ Βουλγαρικὴ προπαγάνδα ὅς τὸ ἐξελέγχον καλύτερα οἱ Ἑλληνες ἱστορικοί.

Βούλγαροι άρχιερείς, έκ τών όποίων άλλοι ύπηρέτησαν τήν Βουλγαρικὴν Ἐξαρχίαν, άλλοι δ' ἔμειναν πιστοὶ εἰς τὸ Οἰκουμενικόν Πατριαρχεῖον. Εὐηργετήθη λοιπόν καὶ ἡ Βουλγαρία ἀπὸ τὰ ἑλληνικά γράμματα, ἀπὸ τὸ ἑλληνικὸν πνεῦμα, τοῦ όποίου τήν ἐξαφάνισιν ζητεῖ σήμερον.

Ὅπως ὁ Ἑλληνισμός τῆς Τουρκοκρατίας, ὁμοίως καὶ ὁ νεώτερος ἔχει νὰ ἐπιδείξη μεγάλην πρόοδον, μεγάλας ὑπηρεσίας. Διὰ νὰ κρίνωμεν δικαιοτέρον τὴν νέαν Ἑλλάδα δὲν πρέπει νὰ λησμονοῦμεν ὅτι αὕτη μετὰ τὸν ἑπταετῆ άγώνα τοῦ 1821 εὐρέθη ἔρημος, χωρὶς πόλεις, χωρὶς σπίτια, χωρὶς γεωργίαν, χωρὶς δρόμους. Ἔπρεπε τὸ πᾶν νὰ δημιουργηθῆ έκ τοῦ μηδενός· τοιαύτας δυσχερείας δὲν εἶχαν αἱ λοιπαὶ βαλκανικαὶ χῶραι μετὰ τὴν ἀπελευθέρωσίν των (πλὴν τῆς Ἀλβανίας).

Ἐν τούτοις ταχεῖα ὑπῆρχεν ἡ πρόοδος, πρὸ πάντων ἡ πνευματικὴ καὶ ἠθική. Ἐνα νομομαθῆ καὶ δικαστὴν Βασίλειον Οἰκονομίδην, ἕνα Ζηλήμονα δὲν δύνανται νὰ ἐπιδείξουν αἱ λοιπαὶ βαλκανικαὶ χῶραι, θὰ ἔκαυχῶντο δὲ δι' αὐτοὺς καὶ μεγάλα ἔθνη. Ὑπὸ δυσμενεστάτας οἰκονομικὰς συνθήκας ἀναδεικνύονται ἐπιστήμονες ἔξοχοι (δικασταὶ πρὸ πάντων) καὶ ἐντὸς τῆς Ἑλλάδος καὶ ἐκτὸς αὐτῆς καὶ κανεὶς ἄλλος βαλκανικὸς λαὸς δὲν ἠμπορεῖ νὰ ἀνταγωνισθῆ. Εἰς τὴν Ἀμερικὴν παιδιὰ πτωχῶν Ἑλλήνων μεταναστῶν ἀνήλθον εἰς πανεπιστημιακὰς καὶ ἄλλας ἀνωτάτας πολιτειακὰς θέσεις.

Ἡ νεωτάτη Ἑλλάς παρ' ὅλα τὰ βάρη τὰ έκ τών τελευταίων ἀπελευθερωτικῶν άγώνων ἐπετέλεσεν εἰς τὴν Μακεδονίαν καὶ λοιπὴν βόρειον Ἑλλάδα μεγάλα ἀποστραγγιστικά καὶ ἀρδευτικά ἔργα, δρόμους, λιμένας, σχολεῖα. Κανὲν ἄλλο βαλκανικὸν κράτος δὲν ἠδύνατο νὰ ἐπιτελέσῃ τοιοῦτον ἔργον¹.

Τοὺς μοναδικούς άγώνας τοῦ νέου Ἑλληνισμοῦ ὑπὲρ τῆς ἔθνικῆς ἐλευθερίας καὶ ἀνεξαρτησίας, τὰς ὑπηρεσίας πρὸς τὸν πολιτισμὸν ἐπὶ τρεῖς χιλιετηρίδας ἀπεδώσαμεν εἰς τὸ φιλελεύθερον ἑλληνικὸν καὶ ἔπειτα ἑλληνοχριστιανικὸν πνεῦμα, τὸ ὁποῖον ἐκδηλοῦται ζωηρότατα εἰς τὰ γραπτὰ ἑλληνικά μνημεῖα, εἰς τὴν γραπτὴν παράδοσιν. Αὕτη δεικνύει κατὰ

¹ Μέγα ἦτο τὸ ἔργον τοῦ Ἑλληνισμοῦ τῆς Μικρᾶς Ἀσίας, τὸ ὁποῖον ἐξήραν διάφοροι σοφοί. Πβλ. H. Gelzer, Geistliches und weltliches aus dem türkisch-griechischen Orient 1920, σ. 230 - Malletterre - J. Reinach, A. Berl. E. Sartiaux, La Grèce devant le Congrès 1919 σ. 172 (ἐνθουσιώδεις κρίσεις τοῦ Sartiaux περὶ τοῦ Ἑλληνισμοῦ τῆς Μικρᾶς Ἀσίας). Συγκεκριμένον παράδειγμα προόδου ἀποτελεῖ ἡ πόλις τῶν Κυθωνίων. Ἐλπίζω ὅτι με τὸν καιρὸν καὶ οἱ Τοῦρκοι θὰ ἀναγνωρίσουν τὴν ἀξίαν τοῦ ἀπελθόντος Ἑλληνισμοῦ.

πρώτον λόγον τὴν συνέχειαν τῆς ἑλληνικῆς φυλῆς. Οἱ γράψαντες ἐπὶ χιλιετηρίδας τὴν ἑλληνικὴν γλῶσσαν μὲ τὸ αὐτὸ φιλελεύθερον πνεῦμα ἀνήκουν εἰς τὴν ἑλληνικὴν φυλὴν¹. Ἄλλὰ πλὴν τῆς γραπτῆς παραδόσεως τὴν συνέχειαν τῆς φυλῆς δεικνύει καὶ ἡ ζῶσα, ἡ προφορικὴ παράδοσις, διὰ τῆς γλώσσης, τῶν ἑθίμων, τῶν προτερημάτων καὶ ἐλαττωμάτων τοῦ σημερινοῦ Ἑλληνοσ. Ἡ Ἑλληνικὴ γλῶσσα ζῆ ἐπὶ τρεῖς χιλιάδας ἔτη καὶ κατὰ τὸ διάστημα τοῦτο ὑπέστη μὲν πολλὰς μεταβολὰς, ἀλλ' αὐτὰ δὲν διέσπασαν τὴν ἐνότητά της.

Βέβαια ὁ Fallmerayer ἰσχυρίσθη ὅτι ἡ νέα ἑλληνικὴ γλῶσσα ὑπέστη τὴν ἐπίδρασιν τῶν βαλκανικῶν γλωσσῶν καὶ δι' αὐτὸ ἔπαθε φθοράν, ἔχασε π.χ. τὸ ἀρχαῖον ἀπαρέμφατον. Σήμερον ἡ ἐπιστήμη δεικνύει ἀντιθέτως ὅτι αἱ βαλκανικαὶ γλῶσσαι, ἡ βουλγαρικὴ, ἡ ἀλβανικὴ, ἡ σλαβικὴ ὑπέστησαν τὴν ἑλληνικὴν ἐπίδρασιν² καὶ τοῦτο ἐννοεῖται εὐκόλως, ἀφοῦ ὅταν ἦλθαν οἱ Σλάβοι καὶ οἱ Βούλγαροι εὔρον πανταχοῦ εἰς τὴν Βαλκανικὴν Ἑλλάδα.

Καὶ ἔθιμα καὶ παραδόσεις τῆς νέας Ἑλλάδος ἀνέρχονται εἰς ἀρχαίους χρόνους, συνεχίζονται ἐπὶ χιλιετηρίδας³. Ἀναφέρω ἐλάχιστα παραδείγματα. Εἰς εἰδύλλιον τοῦ Θεοκρίτου (6 στ. 39) λέγεται :

ὦς μὴ βασκανθῶ δὲ τρίς εἰς ἐμὸν ἔπτυσσα κόλπον

Ἡ συνήθεια αὕτη ἰσχύει καὶ σήμερον. Εἰς ἄλλο εἰδύλλιον (3 στ. 37) :

ἄλλεται ὀφθαλμός μευ ὁ δεξιός· ἦρά γε ἴδω αὐτάν ;

Καὶ σήμερον πιστεύομεν ὅτι ὅταν «ξεπετᾶ τὸ μάτι μας, κάποιον φίλον θὰ ἴδωμεν.

Ὁ καρπὸς τῆς ροιᾶς ἐθεωρεῖτο τὸ πάλαι σύμβολον εὐφορίας καὶ

¹ Αἱ ὀλίγαι ἐξαιρέσεις κατὰ διαφόρους ἐποχὰς δὲν ἀναιροῦν τὸν κανόνα

² Βλ. Sandfeld, *Linguistique Balkanique* 1930.

³ Πολλὰ ἔχουν γραφῆ ὑπὸ ξένων καὶ ἡμετέρων καὶ πολλὰ πρέπει νὰ γραφοῦν ἀκόμη περὶ τῆς συνεχείας λαϊκῶν ἀντιλήψεων καὶ παραδόσεων. Βλ. ἐπὶ τοῦ παρόντος Ε. Bybilakis, *Neugriechisches Leben verglichen mit dem altgriechischen* 1840. - Α. Γεωργιάδου - Λευκία, Ἀνατροπὴ τῶν δοξασάντων καὶ γραψάντων καὶ τύποις κοινωσάντων ὅτι οὐδεὶς τῶν νῦν τὴν Ἑλλάδα οἰκούντων ἀπόγονος τῶν ἀρχαίων Ἑλλήνων ἐστὶν 1843. - Curt Wachsmuth, *Das alte Griechenland im neuen* 1864. - B. Schmidt, *Das Volksleben der Neugriechen und das Hellenische Altertum* 1871. - R. Rodd, *The customs and Lore at modern Greece* - London 1892.

γονιμότητος¹. Καί σήμερον δίδεται εἰς τὴν νύμφην κατὰ τὴν εἴσοδον εἰς τὴν οἰκίαν τοῦ γαμβροῦ ροιά, τὴν ὁποίαν αὕτη θραύει ἐπὶ τῆς θύρας ὥστε νὰ σκορπισθοῦν οἱ κόκκοι εἰς τὸ νέον ἐνδιαίτημα.

Καί τὸ ἔθιμον τοῦ ὄβολοῦ τοῦ Χάρωνος ἐξακολουθεῖ πολλαχοῦ τῆς Ἑλλάδος νὰ ὑφίσταται ἀναλλοίωτον μέχρι σήμερον. Ὁ ὄβολός χρησιμεύει καί σήμερον ὡς ἀμοιβή τοῦ Χάρου διὰ τὴν διαβίβασιν τῆς ψυχῆς εἰς τὸν Ἄδην². «Καί τὰ κυριώτερα τῆς μαντικῆς τῶν ἀρχαίων εἶδη, ὅπως ἡ ὄνειροκριτική, αἱ κληδόνες... τὸ συναπάντημα, οἱ οἰωνοί, ἡ σπλαγχνοσκοπία... δὲν εἶναι ἄγνωστα καί σήμερον εἰς τὸν ἑλληνικὸν λαόν³.

Ὁ φανταστικὸς κόσμος τῶν Νηρηϊδων, τῶν ἐξωτικῶν, τῶν Δράκων, ἔχει τὰς ρίζας του εἰς τὴν ἀρχαίαν Ἑλλάδα, ἀλλ' ἐπλουτίσθη ἔκτοτε κατὰ θαυμαστὸν τρόπον⁴.

Ἀπίστευτον φαίνεται ἀλλ' εἶναι ἀληθές ὅτι καί νομικὰ ἔθιμα ἀρχαῖα διετηρήθησαν μέχρι σήμερον. Πολλαχοῦ τοῦ Ἑλληνισμοῦ ἡ κυριότης τοῦ δένδρου εἶναι χωριστὴ ἀπὸ τὴν κυριότητα τῆς γῆς, ὅπως συνέβαινε εἰς τὴν ἀρχαίαν Ἑλλάδα⁵.

Εἰς τὴν Μακεδονίαν καί πολλαχοῦ ἀλλαχοῦ τοῦ Ἑλληνισμοῦ σώζεται ἡ μνήμη τοῦ Μεγάλου Ἀλεξάνδρου⁶, εἰς τὸν ὁποῖον ἀποδίδονται ὅλα τὰ μεγάλα ἔργα.

Μόνη ἡ Ἑλλάς ἐξ ὅλων τῶν εὐρωπαϊκῶν χωρῶν ἔχει χοροὺς δύο καί πλέον χιλιάδων ἐτῶν, ὅπως εἶναι ὁ συρτός. (Πβ. Α. Κεραμοπούλου, Ἡ Ἐθνικὴ μας μουσικὴ καί οἱ χοροί, Ἡμερολόγιον τῆς Μεγάλης Ἑλλάδος 1925 σ. 354) ὁ γέρανος καί ἄλλοι. Ἀπὸ τὴν Ἑλλάδα ἐπήραν καί οἱ βαλκανικοὶ γείτονες χοροὺς. Μὲ τοὺς χοροὺς συνδέεται καί ἡ μουσική. ἐπομένως εἶναι εὐνόητον ὅτι πολλαὶ λαϊκαὶ μελωδία ἔχουν τὴν καταγωγὴν των ἀπὸ τὴν ἀρχαίαν Ἑλλάδα, ὅπως καί ἐκκλησιαστι-

¹ Γ. Οἰκονόμος: Ἡ σημασία τῆς 28ης Ὀκτωβρίου 1940 (λόγος πρυτανικὸς 1948). - Στ. Κυριακίδου, Τὰ σύμβολα ἐν τῇ ἑλληνικῇ λαογραφίᾳ (Λαογραφία τ. 12 (1948) σ. 513).

² Σ. Κυριακίδου: Ἐνθ. ἀνωτ. 529.

³ Τοῦ αὐτοῦ: σ. 539.

⁴ Στ. Κυριακίδου: Γλῶσσα καί λαϊκὸς πολιτισμὸς τῶν νεωτέρων Ἑλλήνων.

⁵ Κατὰ προφορικὴν ἀνακοίνωσιν τοῦ διακεκριμένου διευθυντοῦ τοῦ Νομικοῦ Ἀρχείου τῆς Ἀκαδημίας Ἀθηνῶν κ. Ἰακώβου Βιζβίτζη.

⁶ Βλ. Cl. Nicolaidès, La Macédoine Berlin 1899 p. 226-9. - Abbott, Macedonian Folklore. Cambridge 1903 p. 278.

κοί ὕμνοι. Ἡ τελευταία πρόοδος τῆς μουσικῆς εἰς τὴν Ἑλλάδα δεικνύει ὅτι δυνάμεθα νὰ ἀποκτήσωμεν καὶ πρωτότυπον ἑλληνικὴν μουσικὴν ἐπὶ τῇ βάσει τῶν λαϊκῶν μελωδιῶν.

Ὅμοίως πολλὰ στοιχεῖα τῆς λαϊκῆς τέχνης ἀνέρχονται εἰς παλαιότερους χρόνους καὶ δύνανται νὰ βοηθήσουν τὴν ἀνάπτυξιν πρωτοτύπου νεοελληνικοῦ ρυθμοῦ. Εἰς ὑφάσματα καὶ κοσμήματα τῶν Ἑλλήνων νομάδων Σαρακατσαναίων σώζονται ἄπειροι παραλλαγαὶ τοῦ ἀρχαίου μαιάνδρου¹.

Ἄφου διετηρήθησαν ἀρχαῖα ἑλληνικὰ ἔθιμα καὶ παραδόσεις εἶναι εὐνόητον ὅτι εὐκολώτερα διετηρήθησαν αἱ ἀναμνήσεις τοῦ Ἑλληνισμοῦ τοῦ Βυζαντίου. Καὶ ὄχι μόνον τῶν μεγαλυτέρων συμβόλων, τῆς Ἁγιᾶς Σοφίᾶς καὶ τοῦ Μαρμαρωμένου βασιλεῦς, ἀλλὰ καὶ πολὺ παλαιότερα. Ὁ δικέφαλος ἀετὸς π. χ. τοῦ Βυζαντίου ἀπετέλει καὶ ἀποτελεῖ ἀκόμη συνηθέστατον κόσμημα (ἐνίοτε σχηματοποιημένον) σκευῶν, ὑφασμάτων, κοσμημάτων. Καὶ παρὰ τοῖς Σλαβοφώνοις τῆς Μακεδονίας τοποθετεῖται εἰς τὰς σφραγίδας, μὲ τὰς ὁποίας σφραγίζουσιν τὰ πρόσφορα τῶν ἐκκλησιῶν. Αὐτὸ δεικνύει ὅτι οἱ Σλαβόφωνοι πληθυσμοὶ τῆς Μακεδονίας ἔχουσιν βάσιν ἑλληνικὴν.

Ἐκ τῶν χαρακτηριστικωτέρων δημιουργημάτων τῶν λαῶν εἶναι ἡ δημοτικὴ ποίησις. Εἶναι δὲ γνωστὸν ὅτι ἡ νέα Ἑλληνικὴ δημοτικὴ ποίησις ὄχι μόνον ἡ ἠρωϊκὴ ἀλλὰ καὶ ἡ λοιπὴ ἐξετιμήθη μεγάλως διὰ τὴν δραματικότητα, τὴν ἠθικὴν ἀξίαν, τὴν ἔμπνευσιν. Μικρὰ σύγκρισις δεικνύει πόσον κατωτέρα εἶναι ἡ βουλγαρικὴ δημοτικὴ ποίησις².

Ἄλλὰ δὲν εἶναι μόνον ἡ αἰσθητικὴ ἀξία τῆς νεωτέρας δημοτικῆς ποιήσεως τόσοσ τιμητικὴ διὰ τὸν ἑλληνισμόν, ἀλλὰ καὶ ἡ ἀρχαιότης τῆς. Εἰδικῶς τὰ Ἀκριτικὰ ἔξσματα τῆς νεωτέρας Ἑλλάδος ἀνέρχονται εἰς τὸν μεσαίωνα, εἰς τοὺς χρόνους καθ' οὓς ἐπολέμουν οἱ Ἕλληνες τοῦ Βυζαντίου κατὰ τῶν βαρβάρων τῆς Ἀσίας. Τὰ ἔξσματα τὰ ἀναπτυχθέντα κατὰ τοὺς ἀγῶνας τούτους διεμόρφωσαν τὸν ἠρωϊκὸν τύπον τοῦ Διγενῆ Ἀκρίτα, ὁ ὁποῖος ἀντιστοιχεῖ πρὸς τὸν ἀρχαῖον Ἡρακλῆ.

¹ Ἡ κ. Ἀγγελικὴ Χατζημιχάλη μοῦ ἐπέδειξε πλῆθος ἀνεκδότων ἀκόμη παραλλαγῶν μαιάνδρων, τὰς ὁποίας ἐμελέτησε παρὰ τοῖς Σαρακατσαναίοις. Ἡ συλλογὴ αὐτὴ δὲν πρέπει νὰ χαθῆ.

² Προχειρῶς βλ. τὰ «λίγα βουλγαρικὰ τραγούδια» τὰ δημοσιευόμενα ὑπὸ τοῦ Εὐαγγέλου Τζιάτζιου εἰς τὴν Νέαν Ἑστῖαν 1933 σ. 694 βλ. καὶ Γ. Μέγα, Ἔχουσιν οἱ Βούλγαροι ἔθνικόν ἔπος; 1946.

“Ὅπως ἐκεῖνος ἀπέβη ἀθλητῆς ὑπεράνθρωπος, οὕτω καὶ ὁ Διγενῆς Ἀκρίτας :

Σπίτι δὲν τὸν ἐσκέπαζε,
σπήλιο δὲν τὸν ἐχώρει,
τὰ ὄρη ἐδιασκέλιζε,
βουνοῦ κορφὲς ἐπήδα ¹

Ὁ Διγενῆς παλαίει συμβολικῶς καὶ πρὸς αὐτὸν τὸν Χάρον. Ἄλλ’ ἢ διατήρησις ἐπὶ χίλια χρόνια (ἀπὸ τοῦ δεκάτου αἰῶνος μέχρι σήμερον) τῆς ἠρωϊκῆς ἀκριτικῆς ποιήσεως εἰς τὸ στόμα τοῦ ἑλληνικοῦ λαοῦ δεικνύει πόσον ἀνταποκρίνεται εἰς τὰ αἰσθήματά του. Ἀκόμη μέχρι σήμερον ὑμνοῦνται τὰ ὀνόματα τοῦ Τσιμισκῆ καὶ τοῦ Νικηφόρου Φωκᾶ ² εἰς τὴν Ἀκριτικὴν ποίησιν. Κανεὶς ἄλλος εὐρωπαϊκὸς λαὸς δὲν ἤμπορεῖ νὰ καυχηθῆ διὰ παρομοίαν ἀρχαίαν καὶ λαμπρὰν δημοτικὴν ποίησιν.

Ἄλλὰ καὶ ἐλαττώματα καὶ προτερήματα τῶν νέων Ἑλλήνων δεικνύουν τὴν συγγένειαν πρὸς τοὺς ἀρχαίους. Ἡ φιλοτιμία π.χ. εἶναι κοινὸν χαρακτηριστικὸν ἀρχαίων καὶ νέων Ἑλλήνων ³. Ἰσχύει καὶ διὰ τοὺς νέους “Ἑλληνας, ὅ,τι εἶπεν ὁ Ξενοφῶν (Ἰέρ. VII, 4) διὰ τοὺς ἀρχαίους : «οὐδεμία ἀνθρωπίνη ἡδονὴ τοῦ θεοῦ ἐγγυτέρω δοκεῖ εἶναι ἢ ἡ περὶ τὰς τιμὰς εὐφροσύνη». “Ὅτι ὁ ἀτομικισμὸς εἶναι γνώρισμα ἀρχαίων καὶ νέων Ἑλλήνων ὁμολογεῖται γενικῶς. Οὗτος δυστυχῶς ὠδήγησε συχνὰ εἰς διχόνοιαν καὶ εἰς καταστροφὰς καὶ κατὰ τοὺς ἀρχαίους καὶ κατὰ τοὺς νεωτέρους χρόνους.

Αὐτόνοητον ὅμως πρέπει νὰ θεωρηθῆ ὅτι ἀρχαῖοι καὶ νέοι Ἕλληνες ἔχουν πολλὰ κοινὰ χαρακτηριστικά, ἀφοῦ κατοικοῦν τὴν αὐτὴν γῆν, διάγουν τὸν αὐτὸν ποικίλον βίον (ἔμποροι, ναυτικοὶ κλπ.) καὶ ὑπέστησαν ἐπὶ μέγα μέρος τῆς ἱστορίας τὰς αὐτὰς παραδόσεις ⁴.

Ἀνέφερα μερικὰ παραδείγματα τῆς γραπτῆς καὶ προφορικῆς παραδόσεως (βλ. καὶ Δ. Ζακυθνοῦ. Ἡ ἐνότης τῆς Ἑλληνικῆς ἱστορικῆς παρα-

¹ Στ. Κυριακίδου : Γλῶσσα καὶ λαϊκὸς πολιτισμὸς τῶν νεωτέρων Ἑλλήνων 1946, σ. 82.

² βλ. Ε. Λύντεκε : Ἑλληνικὰ δημοτικὰ τραγούδια 1943 ἀρ. 107.

³ Πβ. καὶ Γ. Οἰκονόμου : Ἡ σημασία τῆς 28 Ὀκτωβρίου 1940 (1948) σ. 8.

⁴ Ἡ μεταναστευτικὴ τάσις π.χ. ἀρχαίων καὶ νέων Ἑλλήνων ὀφείλεται εἰς τὴν πτωχείαν καὶ τὸν βίον τῶν κατοίκων τῆς Χώρας. Εἶναι τόσον χαρακτηριστικὸν ὅτι ἡ αὐτὴ μεταναστευτικὴ τάσις ὑπάρχει καὶ εἰς τοὺς ἀρχαίους καὶ τοὺς νέους Ἕλληνας.

δόσεως. Νέα Ἔστια τ. 38 (1945) σ. 949), μερικά κοινὰ χαρακτηριστικά ἀρχαίων καὶ νέων Ἑλλήνων, μερικὰς ὑπηρεσίας εἰς τὸν πολιτισμὸν ἀπὸ ὅλας τὰς ἐποχὰς τῆς Ἑλληνικῆς ἱστορίας διὰ νὰ δείξω τὴν ἀδιάλειπτον συνέχειαν τῆς ἑλληνικῆς φυλῆς, τὴν πνευματικὴν ἐξάρτησιν αὐτῆς ἀπὸ τὸ παρελθόν. Ὅσοι σήμερον, ἰδιοὶ μας ἢ ξένοι, ζητοῦν νὰ ἀμφισβητήσουν τὴν συνέχειαν τῆς Ἑλληνικῆς φυλῆς, τὴν ἑλληνικότητα τῆς νέας Ἑλλάδος, οὔτοι δὲν γνωρίζουν ὅλην τὴν ἑλληνικὴν ἱστορίαν καὶ ἐπιδιώκουν τὴν ἐπικράτησιν τῶν βορείων γειτόνων μας.

Ἄλλ' ὅσα ἀνέφερα ἀνωτέρω δὲν δεικνύουν μόνον πόσον ἡ Νέα Ἑλλάς ὑπῆρξεν ἀνωτέρα τῶν γειτόνων της καὶ εὐεργετικὴ δι' αὐτούς, ἀλλ' ὅτι δύναται καὶ εἰς τὸ μέλλον νὰ ὑπηρετήσῃ μεγάλως τὸν πολιτισμὸν τῆς ἀνθρωπότητος. Εἰς τοῦτο συντελεῖ καὶ θὰ συντελέσῃ ἀποτελεσματικώτατα ὁ ἀμέτρητος ἀριθμὸς τῶν μεγάλων ἠθικῶν καὶ πνευματικῶν μορφῶν¹ τοῦ παρελθόντος. Καμμία ἄλλη χώρα τῆς Εὐρώπης — ἄς ἀφήσωμεν τὴν Ἀσίαν καὶ τὴν Ἀφρικὴν — δὲν ἔχει νὰ ἐπιδείξῃ συνεχῶς ἐπὶ χιλιετηρίδας τόσον πλῆθος μεγάλων ἠθικῶν μορφῶν, τόσον πλῆθος ἡρώων καὶ μαρτύρων ὑπὲρ πίστεως καὶ πατρίδος, τῶν ὁποίων οἱ παλαιότεροι ἤσκουν τὴν ἐπίδρασιν των καὶ ἐδημιούργουν τοὺς νεωτέρους. Καὶ διὰ νὰ περιορισθῶμεν μόνον εἰς τοὺς ἀπὸ Χριστοῦ καὶ ἐξῆς χρόνους, πόσαι χῶραι δύνανται νὰ καυχηθοῦν δι' ἓνα Ἰωάννην Χρυσόστομον, δι' ἓνα Ἰωάννην Ἐλεήμονα, δι' ἓνα Εὐστάθιον Θεσσαλονίκης, δι' ἓνα Κοσμᾶν Αἰτωλόν, δι' ἓνα Ἀδαμάντιον Κοραῆν; Ἐάν οἱ Βούλγαροι εἶχαν ἓνα ἐξ αὐτῶν ὡς πρότυπον μιμῆσεως, θὰ ἦσαν καλύτεροι. Ἐφ' ὅσον ὕμνος μιμοῦνται καὶ καυχῶνται διὰ τὸν Κροῦμον καὶ τὸν Σκυλογιάννην, τί θέλετε νὰ κάμουν; Ἐπιδρομαὶ καὶ καταστροφαὶ εἶναι τὰ ἰδανικά των.

Πολλοὶ ξένοι ἀλλὰ καὶ ἰδιοὶ μας ἀδικοῦν τὴν Ἑλλάδα, διότι δὲν τὴν γνωρίζουν. Δι' αὐτὸ πρέπει νὰ μελετηθῇ καλύτερα ἀπὸ πάσης ἀπόψεως ἡ νεωτέρα Ἑλλάς καὶ νὰ διαφωτισθοῦν περὶ αὐτῆς δεόντως καὶ οἱ ξένοι. Ἡ ἔλλειψις ἐπαρκοῦς διαφωτίσεως ἔβλαψε μέχρι σήμερον δυστυχῶς πολὺ τὴν Ἑλλάδα.

Ἡ Ἀκαδημία καὶ εἰς τὸ σημεῖον τοῦτο θὰ εἶχε πολὺ νὰ ὠφελήσῃ

¹ Ἄς σημειωθῇ καὶ ἡ ἐξῆς παρατήρησις τοῦ H. St. Chamberlain, Die Grundlagen des neunzehnten Jahrhunderts 5 ἔκδ. 1904 σ. 295: «χωρὶς τὸν Ὅμηρον, ἡ Ἑλλάς δὲν θὰ ἐγένετο Ἑλλάς, χωρὶς τοὺς Ἑλληνας δὲν θὰ ἐγεννᾶτο ποτὲ Ὅμηρος». (Ohne Homer wäre Griechenland nicht Griechenland geworden, ohne Hellenen wäre Homer nie geboren).

μὲ τὰ ἐπιστημονικά της ἰδρύματα, τὰ ὁποῖα ἐσκέφθη νὰ αὐξήσῃ. Δυστυχῶς ἡ Ἐκτετατικὴ Ἐπιτροπὴ εἶναι τὸ πτωχότερον ἴδρυμα τῆς Ἑλλάδος, ἐνῶ αἱ ἐπιστημονικαὶ ὑπηρεσίαι της δύνανται νὰ εἶναι πολὺ μεγάλαι. Τὸ ἔργον τῆς Ἐκτετατικῆς θὰ ἀπέβαινε πολὺ ὠφελιμώτερον, ἂν μερικοὶ Ἕλληνες εὐποροὶ διέθεταν ὀλίγα ἀπὸ τὰ περιττά των ἔξοδα διὰ νὰ μελετηθῇ καὶ γνωρισθῇ ἡ Ἑλλάς καλύτερα ἀπὸ τοὺς ἰδικούς μας καὶ ἀπὸ τοὺς ξένους, ἀφοῦ τὸ Κράτος σήμερον δὲν ἠμπορεῖ νὰ βοηθήσῃ ὅσον πρέπει.

Ἡ ἄγνοια ἀφ' ἑνός, ἡ ἐπιβουλὴ τῶν βορείων γειτόνων ἀφ' ἑτέρου βοηθεῖ τὴν κατασυκοφάντησιν τῆς νεωτέρας Ἑλλάδος. Ἀξιόλογοι ἐν τούτοις καὶ ἀμερόληπτοι ἐπιστήμονες ὁμιλοῦν περὶ τῶν νέων Ἑλλήνων μὲ πολλὴν ἐμπιστοσύνην, σχεδὸν μὲ ἐνθουσιασμόν καὶ ἡ γνώμη των ἔχει ἰδιαιτέραν ἀξίαν, διότι δὲν εἶναι ἐπιπόλαιοι περαστικοὶ ἀλλὰ βαθεῖς γνῶσται τῆς ἀρχαίας καὶ νέας Ἑλλάδος. Ἐκ τῶν πολλῶν ἀναφέρω δύο μόνον σοφοὺς, ὅσον ἐπιτρέπει ὁ χῶρος τῆς παρούσης ὁμιλίας. Ὁ ὀνομαστός μελετητὴς τῆς Ἑλλάδος *Mauil* τονίζει τὴν πνευματικὴν ὁμοίότητα ἀρχαίων καὶ νέων Ἑλλήνων, τὴν συνέχειαν τῆς φυλῆς ἐναντίον τῆς θεωρίας τοῦ *Fallmerayer*¹. Ὁ σοφὸς ἀρχαιολόγος *Adolf Wilhelm* θεωρεῖ τὸν νέον Ἑλληνισμόν ὡς τὸ κυριώτερον ἐκπολιτιστικὸν στοιχεῖον τῆς Ἀνατολῆς καὶ θαυμάζει ὅ,τι κατάρθωσεν ἡ Νέα Ἑλλάς. Τὴν θεωρίαν τοῦ *Fallmerayer* τὴν θεωρεῖ ἀνοησίαν². Ἄς σημειωθῇ ἐνταῦθα καὶ ὁ ἔπαινος τῶν Ἄγγλων σοφῶν, τῶν ἐκδοτῶν τοῦ *Journal of Hellenic Studies* (τ. 60), οἱ ὁποῖοι εἶπαν ἐπιγραμματικῶς μετὰ τὴν Πίνδον.

¹ *O. Mauil*: Griechisches Mittelmeergebiet, Breslau 1922 σ. 49. «Dieselbe geistige Regsamkeit, derselbe Bildungsdrang, dieselbe Vaterlandsliebe kennzeichnet den Altgriechen wie den Neugriechen. Immer aufs neue setzt es in Erstaunen wie die Sitten und Gebräuche der Antike auf Schritt und Tritt bei den Neugriechen angutreffen sind. Ganz im Gegensatz zu den Studien Fallmerayers, dessen These von der völligen Vernichtung der Festlands-Griechen auch längst von der Forschung überwunden ist, giebt es eine ausgeprägte Kontinuität alles geistigen fest zu stellen... Psychisch, ethnisch ist die Entwicklung seit dem Altertum nie abgerissen».

² *A. Wilhelm*: Das moderne Griechenland ἐν *L. Gwiklinskis* *Balkan und Naher Orient* 1916 σ. 105: «Was die (neuen) Griechen trotz äusserst Ungunst der Verhältnisse geschaffen haben, ist der Bewunderung um so mehr wert, als ihre Kräfte von allem Anfang an durch die Sorge um die ausserhalb der Grenzen des königsreichs wohnenden Staatsgenossen in Auspruch genommen gewesen sind»... σ. 114: «So stellt sich das Griechentum im Orient als das führende Kulturelement dar». - Αὐτ. σ. 154 ἐλπίζει πολλὰ διὰ τὸ μέλλον.

“Αγγλοι Ἑλλησι χαίρειν.

Οὐ Μαραθωνομάχους σέβομεν
μόνον ἀλλὰ καὶ ὑμᾶς,

ᾧ φίλοι, οὐ τοίων χειροτέρους πατέρων.

“Απειροὶ καὶ πολὺ παρήγοροι εἶναι αἱ πολὺ εὐνοϊκαὶ κρίσεις διὰ τὴν νέαν Ἑλλάδα ἀνδρῶν σοφῶν, οἱ ὅποιοι ὡς γινώσται καὶ τῆς ἀρχαίας Ἑλλάδος δύνανται νὰ κάμνουν καλυτέρας συγκρίσεις. “Ἄς τὰς προσέξουν ὅσοι μὲ πολλὴν ἀφέλειαν πιστεύουν τὴν βουλγαρικὴν προπαγάνδαν.

Αἱ ἑλληνικαὶ χῶραι εἶναι οἱ θεματοφύλακες καὶ δημιουργοὶ τοῦ Ἑλληνικοῦ πολιτισμοῦ, διὰ τῶν Ἑλλήνων εὐηργέτησαν τὴν ἀνθρωπότητα καὶ τὴν ἐγγὺς Ἀνατολήν. “Ὅσοι ξένοι κατακτηταὶ ἦλθαν εἰς τὰς ἑλληνικὰς χώρας κατέστρεψαν μόνον. Τί πρῶτον, τί δεύτερον νὰ ἐνθυμηθῶμεν, τὸν Μούμιοντῆς Κορίνθου, τὸν Παῦλον Αἰμίλιον τὸν καταστροφέα τῆς Ἡπείρου, τὴν πειρατείαν τῶν Βενετῶν καὶ τῶν Ἀράβων, τὰ παιδομαζώματα, τὴν σφαγὴν τῆς Χίου, τὴν καταστροφὴν τῆς Ἀγχιάλου, τοῦ Δοξάτου, τῆς Ναούσης, τῶν Καλαβρύτων, τοῦ Διστόμου, ἄπειρα ἄλλα μαρτύρια;

Σήμερον βλέπομεν καλύτερα τὰ σχέδια τῶν Βουλγάρων, οἱ ὅποιοι ἀφοῦ κατέστρεψαν τὸν Ἑλληνισμόν τῆς Ἀνατολικῆς Ρωμυλίας καὶ ἐπέδιωξαν τρεῖς τὴν ἐξόντωσιν τοῦ Ἑλληνισμοῦ τῆς Θράκης, συνεχίζουσι περαιτέρω τὴν κατὰ τῆς Ἑλλάδος ἐπιβουλήν.

Ὁ ἱερὸς ἑλληνικὸς χῶρος ἀποκαθιστάμενος ἐλεύθερος καὶ ἀνενόχλητος δύναται πάλιν νὰ ὑπηρετήσῃ τὸν πολιτισμὸν καὶ νὰ εὐεργετήσῃ τοῦλάχιστον τὴν Ἀνατολήν καὶ τοὺς χθесиνοὺς καὶ σημερινοὺς ἐχθροὺς του. Τὸ φιλελεύθερον ἑλληνοχριστιανικὸν πνεῦμα θὰ ὀδηγήσῃ πρὸς τοῦτο, ὅπως ὠδήγησεν εἰς τοὺς ἀγῶνας ὑπὲρ τῆς ἐλευθερίας ἀπὸ τοῦ 1821 μέχρι σήμερον. Ὑπηρετοῦντες οἱ Ἕλληνες τὸν πολιτισμὸν, ἐμπνεόμενοι πάντοτε ἀπὸ τὸ φιλελεύθερον ἑλληνοχριστιανικὸν πνεῦμα φαινόμεθα ἄξιοι τῶν νεκρῶν τοῦ 1821, ἄξιοι τοῦ παρελθόντος μας. Ἡ 25 Μαρτίου συμβολίζει σήμερον καὶ θὰ συμβολίζῃ πάντοτε τὸ ἑλληνοχριστιανικὸν πνεῦμα.